

שנאסרה עליו (יראים שם, וסמ"ג שם, המוכיחים כן מכמה גמרות, שהעידו יחיד ולא גערו בהם). ■ וכן הלכה (רמ"א חו"מ כח, א; חפץ חיים לה"ד ד, ד בהג"ה, וראה חפץ חיים מהד"ר דרשו שם ביאורים ומוספים הע' 34-31).

דְּחִינָא בֵּיה אִיהוּ דְּבִר עָרְוָה, שאף שאינו יכול להעיד עליו, מותר לשנאותו, כיון שיועד בודאות שהוא רשע (רשב"ם). ובעבירה כזו המפורסמת לכל, מותר לשנוא אף ללא התראה [ולכן הזכירה הגמ' 'דבר ערוה' (דבר שמואל)], אך בעבירה שאינה מפורסמת, מותר לשנוא רק אם התרה בו ולא חזר בו (רמב"ם רוצח יג, יד, ע"פ חפץ חיים לשון הרע ד באר מים חיים יד), אבל ללא התראה אסור לשנוא, כי שמא עשה בשוגג ואילו היו מתרים בו היה חוזר (שם חדש על היראים לה). ויש שסובר, שמותר רק אחר כמה התראות (חינוך מצוה רלח). ואם עבר מחמת התגברות התאוה ולא מצד שהוא פורק עול, אסור לשנואו ואף מצוה לאוהבו (רמב"ם בפימה"ש סנהדרין י, סוף א, וראה טל תורה).

והטעם שמותר לשנואו, משום שבלאו נאמר 'לא תשנא את אחיך', ורשע זה יצא מכלל 'אחיך'. ומותר אף להכלימו, כיון שהאיסור לבייש את חבריו נלמד מ'הוכח תוכיח את עמיתך' ולא תשא עליו חטא, והרשע אינו בכלל 'עמיתך' (קובץ שיעורים ב"ק אות קד, בדעת היראים, וקובץ הערות ע). ויש שסובר, שאמנם אינו בכלל 'אחיך' ומותר לשנואו, אבל לא יצא מכלל 'עמיתך' ואסור להכלימו (חפץ חיים לשון הרע ד, ד, וראה שם פרטים נוספים, וראה חפץ חיים מהד"ר דרשו שם הע' 21).

רַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק אָמַר מְצוּה לְשָׁנְאוֹתָו בגלוי, ולהתקוטט עמו, אולי מחמת כן ישוב מדרכו הרעה. ושנאה בלב, אף רב נחמן בר יצחק מודה שהיא אינה מצוה אלא רק היתר, וכמאמרו של רב נחמן בר יצחק עצמו בתענית (ז, ב) 'כל אדם שיש לו עזות פנים וכו', מותר לשנאותו', ולא אמר 'מצוה לשנאותו' (תועפות ראם על היראים קצה, ו).

שְׁנֵאמַר 'לְרֵאָתָהּ שְׁנֵאָתָהּ רָע', וסיום הכתוב 'ופי תהפכות שנאתי' בלשון יחיד, מוכיח שהפסוק מדבר על יחיד שראה אדם שעובר עבירה (מהרש"א). ■ להלכה, הוראה אדם שעובר עבירה מפורסמת בישראל ולא קיבל תוכחה, מצוה לשנאותו (ע"פ שו"ע חו"מ ערב, יא, ומשנ"ב קנז, ד, וראה משנ"ב מהד"ר דרשו שם הע' 11-10). אך בזמננו, מצוה לאהוב את הרשעים, כי אין מי שיועד להוכיח, ואנו דנים אותם כאנוסים (אהבת חסד, מרגניא טבא [שבסוף הספר] יז, בשם שו"ת מהר"ם לובלין יג; וחזו"א י"ד ב, כח).

אִי יָדַע דְּמַהֲיָמֵן לְרִבְיָה, ואין די בכך שהתלמיד שומר תורה ומדקדק במצוות ומתנהג בחסידות, כי מצד זה נאמנותו היא עדיין כעד אחד בלבד, ואסור לרבו להאמינו, אלא מדובר כשרבו יודע בידיעה גמורה שאינו משקר, לאחר שבחן זאת במשך כמה שנים, וראה שאינו משקר בשום אופן (אגרות משה או"ח א, ג). ומהימן ל'רביה' לאו דוקא, אלא אף איש סודו שיועד שמאמינו כבי תרי בכלל ההיתר (שערי תשובה ג, ר; שבלי הלקט דין התוכחות מז).

כְּבִי תָרִי - כשני עדים המעידים בבית דין, שנאמנים נאמנות גמורה, אבל שנים המספרים לשון הרע שלא בבית דין, אסור להאמינם (שערי תשובה ג, רכ, ע"פ חפץ חיים לשון הרע כלל ז, ג, ובאר מים חיים שם, ז). ועל אף שגם מחוץ לבית דין עד אחד נאמן באיסורים, וכל שכן שנים המעידים, מכל מקום עדים המעידים בבית דין נאמנותם גדולה יותר, וזו הנאמנות הנצרכת כדי לקבל לשון הרע (הגר"ה זקס, ישורון לג, רנ).

לֹא כְּגֹן מֶר, אֲלָא כְּגֹן רַב חֲנִינָא וְרַב אוֹשְׁעִינָא וְכוּ', שאמנם אמרו בסתם 'רווק הדר בכרך' ואף רב ספרא היה רווק הדר בכרך, אך ממה שמנו אותו יחד עם 'עני המחזיר אבדה לבעליה', ו'עשיר המעשר פירותיו בצנעה', שבא מעשה לידם ועמדו בנסיון, כך 'רווק הדר בכרך' דוקא אם בא מעשה לידו ועמד בנסיון, כפי שהיה לרב חנינא ורב אושעיא (פתח עינים [לחיד"א]).

וְהוּוּ יְתִבִּי בְּשׁוּקָא דְּזוֹנוֹת. ואף שמבואר בב"ב (נ, ב) שההולך על שפת הנהר בשעה שנשים מכבסות שם ומגלות את שוקן, ויש לו דרך אחרת בה יכול ללכת, הוא רשע אפילו אם עוצם את עיניו, מכל מקום באופן שהוא טרוד בעבודתו ואינו בא לידי הרהור, מותר (ראה ב"מ צא, א), וכיון שהם היו טרודים בעבודתם, לכן היה מותר להם לשבת שם (שלמת חיים תתרלט).

רִבְנָן קְדִישִׁי, שמפני שהיו גדורים מעריות נקראו קדושים, וכמאמר חכמינו (ויקרא רבה כד, ו) 'כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדושה' (מהרש"א לעיל ע"א).

מִי שְׁאִינוּ כּוֹעִס, וּמִי שְׁאִינוּ מִשְׁתַּבֵּר, וּמִי שְׁאִינוּ מַעֲמִיד עַל מִדּוּתָיו, שהוא דומה לה' יתברך בכך שהוא נבדל מן הגשמיות, שהכעס הוא דבר ששייך אצל מי שנוטה לגשמיות ומתפעל ממה שקורה לו, וכן השיכור מסיר את שכלו ממנו ונעשה כולו גשמי, וכן המעמיד על מידותיו ואינו מוחל, הוא גשמי בכך שיש לו גדר ונמנע מלצאת מגדרו, אבל מי שאין בו את המידות הללו, יש לו דמיון אל ה' יתברך שאינו גשמי, ולכן הקב"ה אוהבו, שהדומה יאהב את הדומה לו (מתיבתא עולם [למהר"ל] נתיב הכעס א).

וְהַיּוֹדֵעַ עֲדוֹת בְּחִבְרֹו וְאִינוּ מַעֲיֵד לוֹ. בדיני נפשות חובה להעיד גם אם לא נתבע להעיד, ואילו בדיני ממונות חובה להעיד רק אם נתבע להעיד (משך חכמה ויקרא יט, טז, בדעת הרמב"ם). ויש סוברים, שגם בדיני ממונות חובה להעיד אף אם לא נתבע להעיד (ראה פתחי תשובה חו"מ כד, כ). והחובה להעיד אינה חוב ממוני, אלא מצות גמילות חסדים (דינא דגרמי לרמב"ן). וראה פתחי תשובה שם, שתמוה לפ"ז על הסוברים שאינו חייב להעיד כשלא נתבע להעיד). ומדובר באופן שכלפי שמיא גליא שלא היתה תועלת בעדותו [וכגון שהבעל דין שכנגדו העדות, היה נשבע להכחישו], אבל באופן שעדותו היתה מועילה, מלבד שהשקב"ה שונאו, גם חייב ממון בדיני שמם [כמבואר בב"ק (ס, א)] (הערות הגרי"ש אלישיב).

דְּכִתְבִּי 'לֹא יָקוּם עַד אַחַד בְּאִישׁ', הוא מקור לכך שהיחיד אינו נאמן בעדותו (רשב"ם), או מקור לאיסור על בית דין לקבל עדות יחיד (רמב"ם לא תעשה רפה; חינוך מצוה תקנב), ואילו הלא לעד המעיד יחיד שעליו הוא לוקה, הוא 'לא תלך רכיל' (רשב"ם). ויש סוברים, ש'לא יקום' הוא מקור האיסור על עד להעיד יחיד, ועל לאו זה הוא לוקה (יראים רה; סמ"ג לאוין ריג; הגהות מיימוניות עדות ה, א). והמלקות שרב פפא הלקה היו רק מכות מרדות מדרבנן, שהרי מלקות מן התורה הם רק מלקות של סנהדרין, שכבר לא היתה קיימת בזמנו (יראים שם; סמ"ג שם; הגהות מיימוניות שם). וממה שרב פפא הלקה, מוכח שכיון שאמרה תורה שאין לעד אחד נאמנות, הוא אינו מעורר בעדותו אפילו ספק קל שהאמת כדבריו (הערות הגרי"ש אלישיב שבת ל, ב). וממה שהלקהו ללא התראה, ראה שמכות מרדות אינן צריכות התראה (רשב"ר ש"י).

והאיסור להעיד יחיד הוא רק לאחר שכבר העבירה נעשתה, אך אם עדיין לא נעשתה, מותר להעיד יחיד בכדי להפרישו מאיסור. ובזנות אף אם נעשתה העבירה, מותר להעיד לבעלה כדי שידע